

TIJORAT BANKLARINING MOLIYAVIY BARQARORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11098150>

Jamilova Aziza Ulug'bekovna

Bank Moliya Akademiyasi Magistratura Tinglovchisiman

Annotatsiya

Ushbu maqolada tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini oshirish yo'llari va istiqbollari haqida fikr va mulohazalar keltirilgan.

Kalit so'zlar

Moliyaviy barqarorlik, Markaziy bank, kredit, moliya muassasalari, iqtisodiyot, sub'ekt, tizim.

Moliyaviy barqarorlik – bu moliyaviy tizimning, ya'ni moliya muassasalari, bozorlar va bozor infratuzilmalarining ehtimoliy shoklar va nomutanosibliklarga bardosh bera olishi, shu bilan birga moliyaviy vositachilik funktsiyalarini bajara olmaslik ehtimolini pasaytirish qobiliyatidir. Moliyaviy barqarorlik maqsadi alohida moliya muassasasi emas, balki butun moliya tizimi barqarorligini ta'minlashdan iborat. Moliyaviy barqarorlik iqtisodiyotning barqaror rivojlanish asosi hisoblanadi. Moliyaviy tizim, qachonki banklar, boshqa kredit tashkilotlari va moliya bozorlari uy xo'jaliklari va tadbirkorlik sub'ektlariga bir maromda ishlayotgan tizimning keskin sustlashishiga yo'l qo'ymasa, iqtisodiyotdagi ishtiroki va uning o'sishi uchun zarur moliyaviy investitsiyalar taqdim eta olsagina barqaror hisoblanadi. Aks holda nobarqaror tizimda iqtisodiy shoklar real iqtisodiyotga noxush ta'sir ko'rsatishi, kreditlashni izdan chiqarishi va kutilganidan ziyod xatarga olib kelishi, bandlikning qisqarishi va iqtisodiy faollikni susaytirishi mumkin.

Moliyaviy nobarqarorlik sharoitida moliya tizimi iqtisodiyot uchun zarur moliyaviy xizmatlarni taqdim eta olmaydi. Masalan, yirik moliya tashkilotidagi qiyinchiliklar moliyaviy nobarqarorlikni yuzaga keltirishi mumkin. Bundan tashqari, bitta muassasadagi muammolar banklararo operatsiyalar tufayli tizimning bir-biriga o'zaro qattiq bog'langan boshqa tashkilotlariga ham tarqalishi mumkin. Muassasalarning umumiy faoliyati butun moliya tizimi uchun xavfni, ya'ni tizimli xavfni yuzaga keltirishi, ishonchli bo'lib tuyulgan alohida tashkilotni ham moliyaviy nobarqarorlikka olib kelishi mumkin. Moliyaviy barqarorlik va uni

tahlil qilish markaziy banklar hamda moliya tizimini tartibga soluvchi organlarning asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi. Bank sektori O'zbekiston moliya tizimining eng muhim bo'g'ini bo'lganligi sababli, uning barqarorligini ta'minlash O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining asosiy vazifalari sirasiga kiradi. Markaziy bank bank tizimidagi o'zgarishlarni kuzatib boradi va baholaydi, shuningdek, tizimli xavflar to'planishini kamaytirish va bank tizimining barqarorligini ta'minlash choralari ko'rib boradi. Markaziy bank yiliga ikki marta Moliyaviy barqarorlik sharhini chop etadi, unda bank tizimining barqarorligi, makromoliyaviy zaiflik va xatarlar tahlil qilinadi va baholanadi. Ushbu sharhni chop etishdan ko'zlagan asosiy maqsad – jamoatchilik xabardorligini hamda bu sohada Markaziy bankning shaffofligi va hisobdorligini oshirishdan iborat.

Prof O.Lavrushinning fikriga ko'ra, tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini baholashda asosiy e'tibor guruhlash va tarkibiy tahlilga qaratilishi lozim, shundagina har bir guruh operatsiyalardan olingan foydaning darajasi va barqarorligiga real baho berish mumkin. Biz O.Lavrushinning ushbu xulosasiga to'liq qo'shilamiz va qo'shimcha sifatida, tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini baholashda qiyosiy tahlil usuli ham muhim o'rin tutadi. Bunda qiyosiy tahlilni boshqa banklar bilan amalga oshirishni maqsadga muvofiq, deb hisoblaymiz.

Xalqaro tiklanish va taraqqiyot banki ekspertlarining tavsiyasiga ko'ra, tijorat banklari yalpi daromadlarining umumiy hajmida foizli daromadlarning salmog'i kamida 70 foiz bo'lishi kerak. Bugungi kunda respublikamiz tijorat banklarida bu ko'rsatkich sezilarli darajada past bo'lsada, ekspertlarning tavsiyasiga yaqinlashtirish lozim.

Rivojlanayotgan mamlakatlar bank amaliyotida ham tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash sohasida banklardagi risk-menejment tizimini rivojlantirish, banklarning kapitallashish darajasini oshirish va likvidligini ta'minlash, tijorat banklari va aktivlarining rentabellik darajalarini oshirishga qaratilgan ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda.

Tijorat banklari foizli daromadlarining umumiy hajmida kreditlardan olingan foizli daromadlar salmog'ining yuqori va barqaror bo'lishi ularning moliyaviy barqarorligini ta'minlashning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Shu sababli, Xalqaro tiklanish va taraqqiyot banki ekspertlari tomonidan taklif etilgan sof foizli spred koeffitsiyentini me'yoriy darajasini ta'minlash respublikamiz banklarining kreditlardan olingan foizli daromadlarning barqarorligini baholashda foydalanish, fikrimizcha, muhim amaliy ahamiyat kasb etadi.

Germaniya bank tizimining moliyaviy barqarorlik ko'rsatkichlarini mamlakatimiz bank tizimining ushbu ko'rsatkichlariga nisbatan qiyosiy tahlil qiladigan bo'lsak, regulyativ kapitalning tavakkalchilikni hisobga olgan holdagi aktivlarning umumiy summasiga nisbati, I darajali kapitalning tavakkalchilikni hisobga olgan holdagi aktivlarning umumiy summasiga nisbati, harakatsiz kreditlarni jami kreditlar miqdoriga nisbati va likvid aktivlarni jami aktivlarga nisbati ko'rsatkichlari darajasi deyarli bir xil tashkil etgan. Zaxiralar chegirilgan holda harakatsiz kreditlarni jami kapitalga nisbati yuqori, aktivlar rentabelligi past, kapital rentabelligi past, foizsiz harajatlarni yalpi daromadga nisbati baland, jami kapitalni jami aktivlarga nisbati past ekanligi banklarning moliyaviy barqarorligi ta'minlash jihatdan salbiy holat hisoblanadi. Foizli marjani yalpi daromadga nisbati baland, likvid aktivlarni qisqa muddatli majburiyatlarga nisbati baland ekanligi banklarning moliyaviy barqarorligi ta'minlash jihatdan ijobiy holat hisoblanadi.

Taraqqiy etgan mamlakatlarning tijorat banklarida sof foizli daromadlarning barqaror darajasini ta'minlanganligi moliyaviy barqarorlik darajasini ta'minlashning asosiy omillaridan biri hisoblanadi.

dorini oshirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Fikrimizcha, tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash borasidagi ilg'or xorij tajribasidan O'zbekiston bank amaliyotida foydalanish uchun quyidagi tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiqdir:

1. Rivojlanyotgan davlatlarda moliya bozorlari rivojlanmaganligi, Markaziy bankning monetar siyosatida noaniqliklarning mavjudligi, soliq siyosatini takomillashmaganligi va boshqa omillar xo'jalik sub'ektlarining moliyaviy holatiga nisbatan salbiy ta'sirni yuzaga keltiradi. Bu holatlar, pirovard natijada, xo'jalik sub'ektlarining pul oqimining barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Buning natijasida tijorat banklaridagi talab qilib olinadigan depozitlar va jamg'arma depozitlari qoldiqlarining nobarqarorligi kuchayadi. Shu sababli, fikrimizcha, rivojlanayotgan mamlakatlar sharoitida talab qilib olinadigan depozitlar, yuridik shaxslarning jamg'arma depozitlarining qoldiqlariga nisbatan tijorat banklarining likvidli aktivlarini kamida 50 foiz miqdorida saqlab turishni maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz.

2. Transmilliy banklarning sof foizli daromadning yuqori va barqaror darajasini ta'minlash, regulyativ kapitalning passivlar hajmidagi salmog'ining barqarorligini ta'minlash va qimmatli qog'ozlarga qilingan investitsiyalarning brutto aktivlar hajmidagi yuqori va barqaror darajasini ta'minlash yo'li bilan moliyaviy barqarorlikni ta'minlash borasidagi tajribasi O'zbekiston tijorat banklari uchun muhim amaliy ahamiyat kasb etadi.

3. Xalqaro tiklanish va taraqqiyot banki ekspertlarining tavsiyasiga ko'ra, tijorat banklari yalpi daromadlarining umumiy hajmida foizli daromadlarning salmog'i kamida 70 foiz bo'lishi kerak. Shuni inobatga olib, mamlakatimiz tijorat banklarida ham foizli daromadlarining umumiy hajmida kreditlardan olingan foizli daromadlar salmog'ini yuqori va barqaror bo'lishini ta'minlash lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 12 maydagi PF-5992-sonli "O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi"gi farmoni//Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 13.05.2020 y., 06/20/5992/0581-son.

2. A.Bektemirov, A.Omonov, Z. Haydarov, Z.Niyozov. Tijorat banklari aktiv va passivlarini boshqarish. O'quv qo'llanma. S. 2020 y. -173 b. ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi.

3. Togayev S. Зарубежный опыт и его практическое значение для финансовой устойчивости коммерческих банков //Экономика и образование. - 2022. - Т. 23. - №. 1. - С. 40-45.

4. Mahmudaliyeva Yo.A. Tijorat banklarining moliyaviy barqarorligi va uni baholash. I.f.n. ilmiy darajasini olish uchun tayèrlangan dissertatsiya. - T., 2001. -22 b

5. Tijorat banklarining jamlanma balansi. www.cbu.uz (O'zbekiston Respublikasining Markaziy banki).